

Борис КОЛЕСНИКОВ

Донецький державний університет управління

Іван БАТРАЧЕНКО

Дніпропетровський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

ДЕРЖАВНА ІНВЕСТИЦІЙНА ПОЛІТИКА В СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОМУ ВИМІРІ

Аналізуються проблеми формування, реалізації та оцінювання державної інвестиційної політики в Україні в аспекті впливу держави на масову свідомість та поведінку як інвесторів, так і українських громадян. Розглядається важливість врахування соціально-психологічних детермінант ефективності державного інвестування та державного управління інвестиційними процесами на теренах України. Обґрунтовується необхідність підвищення уваги держави щодо корегування співвідношення настанов на споживання, заощадження та інвестування в структурі економічної свідомості українського соціуму.

Ключові слова: інвестиції, державна інвестиційна політика, державне інвестування, державне управління інвестиційними процесами, ризик, інформаційне суспільство.

Борис Колесников, Иван Батраченко. Государственная инвестиционная политика в социально-психологическом измерении

Анализируются проблемы формирования, реализации и оценки государственной инвестиционной политики в Украине в аспекте влияния государства на массовое сознание и поведение как инвесторов, так и украинских граждан. Рассматривается важность учета социально-психологических детерминант эффективности государственного инвестирования и государственного управления инвестиционными процессами на территории Украины. Обосновывается необходимость повышения внимания государства относительно коррекции соотношения установок на потребление, сбережение и инвестирование в структуре экономического сознания украинского социума.

Ключевые слова: инвестиции, государственная инвестиционная политика, государственное инвестирование, государственное управление инвестиционными процессами, риск, информационное общество.

Borys Kolesnikov, Ivan Batrachenko. State investment policy in the social-psychological dimension

The problems of the formation, implementation and evaluation of public investment policies in Ukraine in view of the impact of the state on the mass consciousness and behaviour of both investors and Ukrainian citizens are analyzed. The importance of social and psychological determinants of the effectiveness of public investment and government investment processes in Ukraine is considered. The necessity of increasing government focus on the correction ratio of units of consumption, savings and investment in the economic structure of the consciousness of the Ukrainian society is substantiated.

Key words: investment, public investment policy, public investment, public investment management, risk, information society.

Успішний розвиток українського державотворення тісно пов'язаний з рівнем активності та ефективності інвестиційних процесів на теренах України. Невдачі у сфері економічних перетворень останніх десятиліть, на думку багатьох фахівців та більшості пересічних громадян, пов'язуються з недостатнім рівнем розвитку інвестиційної культури українського соціуму та прорахунками в інвестиційній політиці держави. Відповідно від системи державного управління суспільством очікується і здійснення ефективного інвестування бюджетних коштів, і сприяння залученню інвестицій з усіх можливих джерел та контроль за їх цільовим використанням. Тому сьогодні ні в кого немає сумнівів щодо необхідності дуже істотного вдосконалення державної інвестиційної політики в Україні.

Концептуальні засади для вирішення цієї проблеми вже існують, бо питання розробки й реалізації ефективної державної інвестиційної політики розглядаються в працях багатьох вітчизняних і зарубіжних учених у галузі економіки та державного управління, таких як: Т. Бова, Н. Дацій, Н. Кармазіна, І. Карпунь, І. Михасюк, В. Пшенична, Г. Фролова, С. Чистов та ін. Водночас попри важливість подальших досліджень інвестування та державної інвестиційної політики, сфокусованих в економічній площині, стає вже очевиднішою необхідність багатовимірного погляду на проблему вдосконалення державної інвестиційної політики в Україні. Адже лише економічний підхід не дає ґрунтовної відповіді на те, чому попри наявність конструктивних з економічної точки зору теорій інвестування державні управлінці, інвестори та громадяни не керуються ними.

Передумови для пошуку відповіді на окреслену вище дилему вже є, бо феномен інвестування та інвестиційної політики почав активно осмислюватися у філософському (З. Скрипник, В. Стельмах, Т. Смовженко), соціологічному (В. Леонов, М. Шкребець) та психологічному (Н. Гапон, М. Дубняк, І. Зубіашвілі, М. Сімків, Я. Шляпочник) ракурсах. На разі вдосконалення державної інвестиційної політики потребує більш глибокого, ніж раніше, аналізу психологічного підґрунтя активізації інвестиційної діяльності, прийняття інвестиційних рішень та передбачення їх наслідків.

Мета статті полягає в дослідженні соціально-психологічних детермінант інвестиційної діяльності, важливих з огляду вибору стратегій удосконалення державної інвестиційної політики в Україні на базі кросдисциплінарного аналізу типових психологічних механізмів споживчої, заощаджувальної та інвестиційної поведінки державців, інвесторів та населення України.

Згідно з Законом України «Про інвестиційну діяльність» інвестиції розуміють як грошові, майнові, інтелектуальні та інші цінності, які вкладають в об'єкти підприємницької або іншої діяльності з метою отримання прибутку або досягнення бажаного соціального ефекту [1].

До кола суб'єктів інвестиційної діяльності згідно з цим законом належать окремі громадяни, юридичні особи та сама держава. Окрім того, на теренах України дозволяється інвестиційна діяльність і для іноземних громадян, юридичних осіб та держав, яка регулюється Законом України «Про режим іноземного інвестування» [2], а також міждержавними угодами про сприяння та взаємний захист інвестицій, підписаними з 70 країнами світу.

У 2000 р. Верховною Радою України ратифіковано Вашингтонську Конвенцію 1965 р. про порядок вирішення інвестиційних спорів між державами та іноземними особами. З метою запобігання конфліктів між інвесторами і органами виконавчої влади створено Комісію зі сприяння досудовому врегулюванню спорів між інвесторами та органами виконавчої влади як постійно діючий консультативно-дорадчий орган при Кабінеті Міністрів України, який набув чинності після розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 січня 2007 р. № 19. Це стало значним кроком на шляху до створення сприятливого інвестиційного клімату в Україні й реформування податкової системи, спрямованих на розроблення та ухвалення Податкового кодексу для створення значно більш сприятливого середовища сталого економічного зростання на інвестиційно-інноваційній основі.

З тлумачення поняття інвестицій випливає й визначення поняття «державна інвестиційна політика». Так, на думку С. М. Чистова, державна інвестиційна політика — це комплекс правових, адміністративних, економічних заходів держави, спрямованих на поширення та активізацію інвестиційних процесів [5]. У дослідженні В. П. Пшеничної, виконаного під керівництвом О. С. Поважного, удосконалено термін «державна інвестиційна політика», який запропоновано розуміти як «складову економічної політики держави, що передбачає дію економічних інструментів, які забезпечують вплив на інвестиційний процес у межах чинних нормативно-правових актів країни з метою досягнення соціального та економічного ефектів, при урахуванні ресурсних та інституційних обмежень» [3, с. 7]. Для успішного вирішення зазначених питань державна інвестиційна політика повинна не лише чітко регулювати інвестиційні процеси в державі, але й робити це за умови збереження ринкових свобод, формування досконалого конкурентного середовища, водночас фокусуючи свою увагу та підтримці стратегічно важливих галузей виробництва, які не є привабливими для приватного інвестора, оскільки не дають високої імовірності значних та швидких прибутків. Але незалежно від того, наскільки державі вдається вирішувати окреслену вище дилему, державна інвестиційна політика є завжди визначальною і такою, що формує й інтегрує в національному масштабі галузеву і регіональну інвестиційну політику, а також вписує національні інвестиційні процеси у функціонування й розвиток світового

глобального інвестування. У результаті взаємодії всіх рівнів інвестиційної політики досягається сукупний ефект, що обов'язково враховується в контексті розбудови ефективної системи державного інвестування та державного управління інвестиційними процесами в соціумі.

Аналіз сучасної практики державної інвестиційної політики в Україні дає підстави стверджувати, що її суб'єкти недостатньо враховують важливі особливості минулого та сучасного етапів розвитку вітчизняної економіки. Сучасна інвестиційна політика характеризується слабким управлінням та регулюванням, що тягне за собою негативну реакцію агентів ринку, яка виявляється у зниженні ділової активності, зростанні неплатоспроможності підприємств, зносі основних засобів виробництва, посиленні ряду інших кризових явищ.

Особливо болючими точками сучасної державної інвестиційної політики є нечітке або неточне визначення доцільних для кожного конкретного періоду обсягів інвестицій та їх структури, формування сприятливого інвестиційного клімату та стимулювання активності всіх суб'єктів інвестиційної діяльності на основі врахування та збалансування економічних інтересів різних господарюючих суб'єктів і спрямування їх на гармонійний розвиток економічної та соціальної сфери українського суспільства. У глобальному ж аспекті сьогодні, на жаль, Україна займає дуже низькі позиції порівняно з іншими країнами світу та не має необхідного рівня національної конкурентоспроможності й інвестиційної привабливості.

Для виправлення зазначеного становища українські економісти здійснили вже чимало ґрунтовних наукових розвідок. Однак, на наш погляд, сьогодні одного економічного аналізу проблеми вдосконалення сучасної державної інвестиційної політики вже недостатньо, яким би він глибоким та багатоаспектним не був. Він повинен бути доповнений міждисциплінарним осягненням феномену інвестиційної діяльності, наприклад соціально-психологічним підходом.

Так, сьогодні, коли українська економіка відчуває гострий дефіцит інвестиційних ресурсів, особливо важливу роль має відігравати внутрішня інвестиційна політика. Проте в Україні слабо задіяний інвестиційний потенціал населення, бо, як свідчать експертні опитування, більше ніж 70 % фінансових коштів від національного обсягу заощаджень фізичних осіб нагромаджується за межами української кредитно-ощадної системи. Така «нераціональна» поведінка значної частини українських громадян у фінансовій сфері певним чином гальмує розвиток потужного інвестиційного джерела, яке б сприяло соціально-економічному відродженню українського суспільства.

Обмеженість економічного підходу до аналізу інвестиційних процесів впливає, на наш погляд, саме із сильного боку економічних

концептуалізацій, підтверджуючи зайвий раз тезу про те, що недоліки зазвичай є продовженням переваг. Адже в економічних теоріях людина здебільшого подана як ідеалізований суб'єкт діяльності («людина економічна»), який прагне обрати найкраще рішення, а мотивація його монетарної поведінки, як правило, має суто раціональний характер і передбачає максимально можливу вигоду від здійснення тої чи іншої дії. Саме з такого трактування людської діяльності і здійснюються розрахунки та прогнозування розвитку економічної ситуації як наслідку раціональних дій споживачів та інвесторів різного масштабу. Однак попри те що фінансові мотивації, міркування та дії більшості людей прагматичні та послідовні, форми вибору як цілей монетарної активності, так і способів їх досягнення частіше зумовлені досить широким колом ірраціональних чинників. Унаслідок цього дії, що розглядаються як утилітарні, насправді можуть бути результатом не раціонального економічного інтересу, а панівних соціальних норм, емоційних станів та спонук, що коріняться в масовому несвідомому, а саме в бажаннях позбутися почуття страху, отримати задоволення чи самоствердитися тощо.

Зазначені процеси стають усе більш відчутними в міру того як суспільний розвиток усе більше просувається в бік усталеного на сьогодні поняття «фінансова цивілізація». Еволюція грошей, які опосередковують як інвестиційну, так і інші види економічної та неекономічної поведінки, має яскраво виражену фетишизацію феномену монетарного, перетворюючись із засобу на мету. Як слушно звертає увагу український філософ З. Е. Скринник: «Різка зростання маси грошей, яка пронизує каналами свого обігу всі сфери соціального організму, перетворення на товари все нових явищ соціальної дійсності, які дотепер не мали грошового еквівалента, кількісне і якісне підвищення грошових стандартів добробуту обертаються для людини все більшою залежністю, уніфікацією, витонченістю соціального контролю над усіма її життєвими проявами... Гроші перетворилися з інструменту економічної діяльності на один із вимірів людської долі, позаяк багатство та бідність – не лише зовнішні обставини життя, але й діапазон екзистенційних моделей, у якому людина переживає своє буття у світі, «почуття тріумфу» або почуття приниженості і стан фрустрації» [14, с. 3].

Фетишизація грошей у контексті формування фінансової цивілізації в Україні все більш істотно впливає на характер мотивації, спрямованої на акумулювання та витрачання грошей. Аналіз фінансової поведінки населення України свідчить, що зростання грошових доходів певною мірою впливає на збільшення споживання та кредитну активність українських громадян, а також знижує темпи приросту неорганізованих заощаджень у формі готівкових коштів. При цьому заощаджувальний процес залежить від коливань політичної,

економічної та соціальної ситуації в країні. Під час загострення відбувається вплив грошової маси в тіньову сферу, а в умовах стабілізації спостерігається збільшення заощаджень у вигляді депозитних вкладів, цінних паперів тощо. Достатньо важливу позицію в мотиваційній структурі грошової поведінки займає намагання усунути емоції страху вітального характеру. Крім того, вагоме місце в мотиваційній структурі фінансової поведінки посідають фактори утилітарного плану як такі, що націлені або на отримання фінансового прибутку, або на збереження вже існуючого капіталу.

У нагромаджувальній, заощаджувальній, кредитній поведінці значної частини населення України мотиви збереження коштів переважають над мотивами примноження грошей. При цьому специфічно українським чинником, що впливає на формування грошової культури, є державна політика у фінансовій сфері, що впливає на зміни інституційного аспекту грошової культури. Наслідком її впливу на стан грошової культури стало поширення в суспільстві недовіри до фінансових інститутів через невдалу політику із захисту прав власників.

До рис, притаманних грошовій культурі українського суспільства, належать настанова особистості на економію своїх зусиль під час досягнення грошового успіху, що за умов відсутності легальних механізмів його отримання сприяє поширенню неформальної економіки. Крім того, поширене в суспільстві прагнення отримати якомога більшу кількість грошей шляхом докладання найменших зусиль зумовлює прихильне порівняно з іншими європейськими країнами ставлення українців до податкових та інших фінансових махінацій, до явища хабарництва, загальне переконання, що отримання великої кількості грошей неможливе чесним шляхом.

Результати досліджень також доводять, що українська молодь краще адаптована до нових умов господарювання й більшою мірою сприймає нові форми фінансової поведінки, виявляє більшу активність у сфері отримання грошей. Гроші для молодих людей перетворюються на еквівалент матеріальних і духовних цінностей, відіграють важливу роль як показник соціальної успішності. Молоді люди є більш оптимістичними стосовно свого майбутнього фінансового становища, більш готовими, порівняно з іншими групами, ризикувати з метою отримання грошей, більш схильними до показного споживання. Крім того, представники групи молоді частіше готові пожертвувати частину грошей для захисту навколишнього середовища.

Важливою перепорою для утвердження ефективних інвестиційних процесів у сучасному українському соціумі є соціально-психологічні деформації грошової культури населення. Сьогодні вагомість таких соціально-психологічних деформацій грошової культури є ще більшою, ніж брак коштів. До характерних рис грошової культури в Україні

належать настанова на економію зусиль при отриманні грошей, що впливає на переконання про неможливість отримання великої кількості грошей чесним шляхом та поширеність різних видів девіацій у монетарній поведінці, значна роль грошової винагороди серед трудових цінностей, вплив рівня стабільності фінансового становища на соціальні настрої індивідів і груп. Водночас у громадській свідомості зберігається думка про гроші як про засіб експлуатації та соціальної нерівності, гроші залишаються закритою темою в спілкуванні. Тому пріоритетним завдання інвестиційної політики держави повинно сьогодні бути корегування грошової культури населення.

Список використаних джерел

1. **Про інвестиційну діяльність** : Закон України від 18 верес. 1991 р. № 1560-ХІІ. – Режим доступу : www.search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T156000.html.
2. **Про режим іноземного інвестування** : Закон України від 19 берез. 1996 р. № 93/96-ВР. – Режим доступу : www.zakon0.rada.gov.ua/laws/show/55-93.
3. **Пшенична В. П.** Розвиток механізму реалізації державної інвестиційної політики України: автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.03 / Пшенична В. П. ; Донец. держ. ун-т упр. – Донецьк, 2011. – 20 с.
4. **Скринник З. Е.** Гроші як соціокультурний феномен у вимірах практичної філософії : автореф. дис. ... д-ра філос. наук : 09.00.03 / Скринник З. Е. ; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – Л., 2007. – 40 с.
5. **Чистов С. М.** Державне регулювання економіки : навч. посіб. / С. М. Чистов, Т. Ф. Куценко. – К. : КНЕУ, 2000. – 316 с.

Надійшла до редколегії 10.05.13

УДК 35.085:316.344.42

Геннадій КЕРНЕС

*Національна академія державного управління
при Президентові України*

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА ЯК МЕХАНІЗМ ЕКСПЛІКАЦІЇ ІНТЕРЕСІВ ЕЛІТ

Розглядається державна політика як механізм експлікації інтересів еліт.

Ключові слова: національні еліти, формування політики, стратегії впливу, зарубіжний досвід.

Геннадий Кернес. Государственная политика как механизм экспликации интересов элит

Рассматривается государственная политика как механизм экспликации интересов элит.

Ключевые слова: национальные элиты, формирование политики, стратегии влияния, зарубежный опыт.

Hennadii Kernes. Public policy as a mechanism for the explication of elite interests

The public policy as a mechanism for explicating the interests of the elites is considered.

Key words: national elites, policy formation, influence strategies, foreign experience.

Поняття державної політики є дуже дискусійним, воно має безліч визначень, і в межах кожного з них розкриваються ті або інші аспекти публічної діяльності. Так, у книзі «Публічна політика» Вейн Парсонс зазначає: «Оскільки держава змінює свій спосіб ведення легітимуючого дискурсу, змінюється і функція політики. Сучасна ліберальна демократична держава мала бути системою, що намагається визначити свою легітимність через політику. Гогвуд і Ганн наводять десять випадків вживання терміна «політика» в цьому сучасному сенсі: як позначення поля діяльності; як вираження загальної мети чи бажаного стану; як коректні пропозиції; як рішення уряду; як формальна авторизація; як програма; як результат; як наслідок; як теорія чи модель; як процес» [1, с. 32]. Із запропонованого переліку підходів у жодному не йдеться про політику як механізм експлікації інтересів еліт, не акцентується на способах переведення її прагнень і настанов у публічну площину, а саме процес прийняття державно-управлінських рішень.

На нашу думку, державну політику можна розглядати як механізм експлікації інтересів еліт. Обґрунтовуючи це, ми спираємося на праці Ю. Габермаса, В. Гошовської, Д. Істона, О. Оболенського, В. Парсонса, А. Пахарева, М. Пірен, Р. Мертона, Г. Спенсера та ін.

Метою статті є теоретична аргументація державної політики як суспільного феномену і механізму експлікації інтересів еліт.

© Кернес Г. А., 2013